

AMIT FELJEGYEZTEK A KÉTSZÁZÖTVEN ÉVES BEZDÁNI HÁZASSÁGI ANYAKÖNYVEK

A középkorban a házassági ügyek a katolikus egyház és a Szentszék hatáskörébe tartoztak. II. József császár türelmi rendelete a protestáns felek számára a világi bíróságok jogkörét állapította meg, de halála után minden maradt a régiiben.

A házasságkötéshez majdnem minden esetben hozzátartozik az eljegyzés és a lakodalom. Ezek a népi szokások tulajdonképpen azt a célt szolgálják, hogy tudassák a falu vagy a város lakosságával, hogy házasságkötésre került sor.

A templomban való háromszori kihirdetéskor a pap a hívőkkel tudatja a házasulandók házassági szándékát azzal a lehetőséggel, hogy ha valakinek a kérdéses házassággal kapcsolatban volna valami kifogása, akkor azt jelenthesse. Az 1848. január 20-án megtartott kalocsai érseki, szentszéki gyűlés megtiltotta, hogy kettős ünnep esetén csak két ízben hirdessék ki a házasulandók szándékát, mert így kevés idejük van a hívőknek az esetleges házassági akadályok felfedésére.

A magyar társadalomban, így Bezdánban is a XX. század közepéig jelen volt a lányok házasság előtti szüzességének a megkövetelése. Illetve az volt a fontos, hogy ki ne tudódjon az ellenkezője.

1803-ban az egyházlátogatási jegyzőkönyvben fel van jegyezve: „Felnőtt felügyelet nélkül a fiatalok, jegyesek nem érintkezhetnek.” 1810-ben a fentléhez hasonló jegyzőkönyvben ez is olvasható: „Az esti házasságkötést, ami itten szokásban volt, megszüntette a plébános, mert ez a csúnya szokás sok visszaélésre adott lehetőséget...” Egy 1843-ban készült egyházlátogatási jegyzőkönyv még bővebben szól ezekről a problémákról: „Házasságkötés előtt a fiatalok a szülők vagy a rokonok jelenléte nélkül nincsenek együtt. A harmadik kihirdetés utáni napon, vagy a második, vagy a harmadik napon van az esküvő. A fiatalokat a menyasszony plébánosa esketi, ha azok nem egy helységből valók. A különböző vallású házasulandókat a katolikus plébános esketi. Az esküvő mindig a templomban és délelőtt van. Menyasszonyi avató van, de csak másnap. Nászmisét ritkán tartanak. Ha valaki elválk az egyház engedélye nélkül, azt jelenti a püspökségnek.”

Az 1848. február 15-én megtartott kalocsai szentszéki gyűlésen olyan határozat született, hogy a házasulandókat délután vagy az esti homályban ünnepélyesen a templomban összehadni tilos – kivéve, ha arra nyomós okok vannak.

Bezdánban a házassági anyakönyvet 1743-tól kezdve vezetik az egyházi hatóságok. 1743-tól 1838-ig latin, 1838-tól 1850-ig magyar, 1850-től 1895-ig latin, 1895-től 1923-ig magyar, 1924-től 1941-ig latin, 1941-től 1948-ig magyar, 1948-tól 1997-ig latin, majd újból magyar nyelven.

1743-tól 1828-ig a házassági anyakönyvbe Bezdánban csak a házasság dátumát, a házasságkötők vezeték- és keresztnévét, valamint a tanúk (násznagyok) vezeték- és keresztnévét írták be.

1828-tól kezdve a már említett adatokon kívül bejegyezték a házasulandók lakhelyét, életkorát, sorsát (nemes vagy nemtelen) és a szertartást végző egyházi személy nevét is.

„1770. Febr. 11. Szávai István pécsváradi ifjú nőül veszi Petrás Dorotyát. Tanúk: Pázmány László, Bogyó Mihály, Pozsári György.”

Az egyház által vezetett házassági anyakönyvben nem tüntették föl a bejegyzettek vallását (talán természetesen vették, hogy római katolikusokról volt szó) és nemzetiségét sem.

A templomi kihirdetés szövege:

„1843. Jan. 1-én, Jan. 6-án, Jan 8-án. Városunkban lakozó böcsületes ifiú Legény Szalai János veszi magának házastársul Városunkba lakozó hajadon Leányzót Jankovits Örszét. A lakodalom 1843. Jan. 9-én.”

A XVIII. században és a XIX. század első felében nagyon fontos volt az ún. „sorsa” adat. Ha ugyanis egy jobbáglány férjhez ment egy nemeslegényhez, akkor az utódjaik élvezték a nemességgel járó kiváltságokat. Ellenben ha egy jobbágy legényhez férjhez ment egy nemeslány, akkor utódaik jobbágy sorsba jutottak.

A telepítési szerződés értelmében csak római katolikus vallású személy telepedhetett le Bezdánban. Ezért 1752. március 12-én a Veszprém vármegyéből érkezett, 76 éves református Juhász Éva – Kapitány Mátyás plébános oktatása után – áttért a római katolikus vallásra. 1753-ban egy Szegedről érkezett görögkeleti cigány, akinek neve nincs feltüntetve, ugyancsak átkeresztelkedett a római katolikus vallásra. A nem római katolikus vallású személyek letelepedését még az 1772-ben Mária Terézia által kiadott kiváltságlevél is tiltja, amely Bezdánt mezővárossá nyilvánította.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1744	2	8	–	3	1	4	–	–	–	–	1	–
1745	3	4	–	–	2	1	–	–	–	1	–	–
1746	9	3	–	–	1	1	–	–	–	7	–	–
1747	5	3	–	4	1	5	2	–	–	–	–	–
1748	6	12	–	1	2	4	–	–	–	–	–	–
1791	31	6	1	–	2	2	1	2	1	2	1	–
1792	28	5	–	5	3	2	2	1	–	–	3	–
1793	20	5	–	3	1	1	1	1	2	1	4	–
1794	24	12	1	–	1	2	–	–	–	–	1	–
1795	16	5	1	1	1	–	–	2	1	1	5	–

A XVIII. században érkező németek, szlovákok, csehek, horvátok stb. kezdetben egymás között kötöttek házasságot. Így például a horvát Bosnyákok,

Bagyonok, Kollárok, Bálistsok maguk között házasodtak. De már a következő évszázadban ők is teljesen elmagyarosodtak. A XVIII. században a nemeseknek a nemtelenekkel vagy fordítva kötött házasságát tartották vegyes házasságnak, amit a társadalom el is ítelt.

A fenti adatokból látható, hogy nagyböjtben (a húsvéti ünnepek előtt) és ádventben (a karácsonyi ünnepek előtt) nem kötöttek házasságot. A lányok és a legények általában januárban, esetleg februárban keltek egybe. Az év többi hónapjában a valamilyen okból lemaradtak: az elváltak és az özvegyek házasodtak. Januárban számos esetben egy napon több esküvő is volt. A legtöbbet, összesen tízet, 1760. február 23-án jegyezték föl.

1848-tól a házassági anyakönyvbe már beírták a házasságot kötő személyek szüleinek az adatait is. Pl.: „János, Varga János és Magyar Julianna fia és Katalin, Kedves György és Pötz Katalin leánya.”

1850. január 1-jétől az 1848/49-es forradalom és szabadságharc következményeként a „sorsa” rovatba a „polgár” (latinul civis) szó került. De a változás jelei a „sorsa” rovatban már 1837-ben jelen voltak. Ilyen bejegyzéseket is olvashatunk: paraszt, nemes ember, mester ember, polgár, zsellér, pór, nemtelen, szolga, takács, katona és így tovább.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1844	66	12	–	1	3	1	2	–	2	2	17	–
1845	61	–	–	1	2	3	2	1	2	1	13	–
1846	28	14	–	2	2	3	–	1	8	–	7	–
1847	28	9	–	4	4	2	–	3	1	3	5	–
1848	26	30	2	–	1	2	1	1	2	3	7	1

A XIX. SZÁZAD RÉSZLETES ELEMZÉSE

Mivel a harmadszori templomi kihirdetés vasárnapra esett, a lakodalmak hétfőn, de legkésőbb kedden voltak. A hét más napjain lakodalom csak akkor volt, ha a harmadik templomi kihirdetés hét közben, valamilyen ünnepnapon történt. A kihirdetés püspöki engedéllyel el is maradhatott. Ha valamilyen okból nem volt rá idő, vagy a házasságkötők már hosszabb ideje együtt éltek. Évente egy-két ilyen esetet jegyeztek fel.

1844-ben a házasságkötők között a legfiatalabb legény 18, a legfiatalabb leány 14 éves volt. A legidősebb legény 40, a legidősebb leány 35 éves volt. A húsvéti ünnepek után az özvegyek és az elváltak házasodtak leginkább. A legidősebb özvegyember 59, a legidősebb özvegyasszony 40 éves volt. Az év folyamán volt két ún. nemes lakodalom is.

Az 1840-es évektől kezdve a házasságok révén elkezdődött a környező falvak lakosságának a keveredése. 1844-ben Bezdánba nősült 1 gákovai, 2 béregi, 2 monostorszegi, 2 dautovai, 1 zombori, 1 vörösmarti legény és 1 batinai özvegyember. A Bezdánból távozó legények adatait nagyon nehéz lenne összeszedni, habár azok is fel lettek jegyezve, mivel a házasságkötésre mindig a menyasszony „plébánosánál” került sor. Ebben az évben Bezdánba nősült egy nemesmiliticsi nemes és egy szerb görögkeleti zombori legény is. Volt példa egy református legény és egy római katolikus leány egybekelésére is. A házasságkötésre a különböző vallásúak között csak akkor kerülhetett sor, ha a nem

római katolikus fél írásban fogadalmat tett, hogy házastársát vallása gyakorlásában nem akadályozza, és gyermekeit a római katolikus vallás szellemében neveli. Az írást hitelesítő két tanú közül az egyik rendszerint a plébánia egyik papja volt.

1845 januárjában két özvegyember és két özvegyasszony is házasságot kötött. Novemberben pedig 11 legény és leány esküdött egymásnak örök hűséget. Abban az évben 2 tizenhat éves leány is férjhez ment. A legfiatalabb legények 17, a legidősebbek 28, a legidősebb lányok 22 évesek voltak. A legidősebb özvegyember 63, a legidősebb özvegyasszony 45 éves volt. Bezdánba nősült egy vörösmarti legény és egy deutovai nemes özvegyember.

1846 januárjában volt egy ún. nemes lakodalom és egy özvegyi házasságkötés is. Novemberben csak legények és lányok kötöttek házasságot. A lányok között volt 3 tizenhat éves is, a legfiatalabb legények 18 évesek voltak. A legidősebb legény 43, a legidősebb leány 25 éves volt. A legidősebb özvegyember 56, a legidősebb özvegyasszony 55 éves volt. Bezdánba nősült 1 béregi, 1 batinai és 1 pacséri legény, valamint egy kupuszinai özvegyember.

1847 januárjában volt két özvegyi lakodalom is. A legfiatalabb lányok 17, a legfiatalabb legények 18 évesek voltak. A legidősebb leány és legény 30 éves volt. Az 59 házasság közül 17-et özvegy személyek kötöttek. Két esetben özvegyember leányt, egy esetben özvegyasszony leányt kapott házastársul.

1848 januárjában és februárjában 56 házasságkötés volt. Ebből 11-et özvegyek kötöttek. Volt 4 ún. nemes lakodalom, 6 esetben özvegyasszony leányt, 3 esetben özvegyember leányt kapott, és 1 esetben özvegy személyek keltek egybe. Az év többi hónapjában még 20 házasságkötés volt. Ebből 6-ot legény és leány, 7-et özvegyember és özvegyasszony, 3-at özvegyember és leány, 4-et özvegyasszony és legény kötött. Az év legfiatalabb 16 éves leánya egy 24 éves özvegyemberhez ment feleségül. A legfiatalabban házasodott özvegyember 24, az özvegyasszony 25 éves volt, a legöregebb özvegyember 70, az özvegyasszony 45 éves volt. Bezdánba nősült 1 deutovai legény, és férjhez ment 1 kupuszinai és 1 krusevlyai leány.

Az anyakönyvek alapján a kutató olyan benyomást szerzett, hogy a házasságkötők majdnem mind magyar nemzetiségűek voltak. A nemesek a nemesekkel, a parasztok a parasztokkal, az iparosok iparosokkal keltek egybe.

Az 1894. évi magyar törvény a házassági jog alapjává a polgári házasságot tette. 1895-től kezdve csak az anyakönyvvezető és két tanú jelenlétében kötött házasság érvényes. A gyakorlatban a polgári házasságkötésnek meg kellett előznie az egyházi házasságkötést. A fejetlen kor a legényeknél 18, a leányoknál 16 év alatt lett megállapítva. Nem köthettek házasságot az egyenes ági rokonok és a testvérek, valamint az örökbefogadó az örökbefogadottal.

1899-ben 84 polgári házasságot kötöttek. Nagybőjtben volt egy izraelita házasság és 2 adventben, de az egyiknél az alábbi bejegyzés olvasható:

„Ezen házasságot a házassági törvény 36-ik paragrafusára alapján kötötték meg a férj közel halállal fenyegető betegsége folytán.”

A házasságok többségét azonban még mindig januárban és februárban kötötték. Hétfői napon a házasságok 40,25, kedden 24,40, szerdán 23,18, csütörtökön 4,87, pénteken 1,21, szombaton 6,09 százalékát tartották meg. A XIX. század végén megjelentek a szombati házasságkötések és lakodalmak is. S ami még fontosabb: a házasulandók családjának anyagi helyzete lett a leglényegesebb szempont a házasságkötésnél.

Erről a problémáról 1933-ban így ír Kisbéri (Epling) János író és újságíró: „Tehát a sajátos bezdáni szociális viszonyok csak a leányok számára teremtettek kivételes helyzetet, ami egyúttal azt is megindokolja, hogy miért csak a leányok azok, akik karriert kívánnak csinálni. Ennek következtében azután a bezdáni parasztleányok és iparosleányok között meglehetősen nagy a rivalizálás és az antagonizmus. Az iparosleányok mindent elkövetnek, hogy megnehezítsék a gyűlölt és lenézett »kivetkőzöttek« érvényesülését, akik érdekeiket a legnagyobb mértékben veszélyeztetik. Kinézik őket maguk közül, nem fogadják be őket a társaságukba, igyekeznek éreztetni velük a felsőbbiségüket. A született arisztokrácia harca ez a betolakodókkal, a bezdáni viszonyokhoz lezállított méretek és körülmények között. De ez már aligha változtathat a tényeken. Mind gyakoribb eset, hogy iparosfiúk kivetkőzött parasztleányokat vesznek feleségül, akik anyagi szempontból rendszerint ideálisabb partiek is, mint a szegényedő iparosság, viszont ugyanez megfordítva még nem fordul elő. Így a parasztleányok vérmes reményei sem válnak mind valóra, viszont az iparosleányok is alaposan megérik az idegenből támadt konkurrenciát, és ennek következtében egyre nehezebben tudnak férjhez menni.

(Nota bene: valamirevalóbb iparosleány viszont már nem is igen hajlandó iparoshoz férjhez menni, hanem »urat« vár. Tisztviselőt, orvost, mérnököt. És az úrileányok? Természetesen gróft, bárót. Mindenki felfelé törekszik és ennek a túlhajtott ambíciónak természetesen leggyakrabban hajótörés az ára.)”

A polgári házassági anyakönyvet mindig az ún. államnyelven vezették.

1946. május 8-ig jegyezték a házasulandók vallását. Akkor elhagyták és néhány évig bejegyezték az illetők nemzetiségét, majd foglalkozását, de 1995-től már a fő adat az ún. „jedinstveni matični broj građana” lett.

1949-ben az egykori 1743-tól 1895-ig vezetett anyakönyveket a plébániáról áthelyezték a helyi irodába (a községházára).

Attól az időtől kezdve más adatokkal rendelkeztek a világi és más adatok az egyházi hatóságok.

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint
(egyházi adatok)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1944	2	6	1	6	7	3	6	3	3	1	–	3
1945	3	1	2	–	1	–	4	2	3	2	2	2
1946	1	2	–	1	5	3	1	2	1	3	6	2
1947	2	9	3	1	2	5	3	9	3	7	6	2
1948	8	6	3	3	5	3	2	4	2	4	9	7

(világi adatok)

1944	2	5	2	9	7	3	6	3	3	2	–	–
1945	2	1	3	–	3	2	2	2	3	3	2	4
1946	1	2	1	2	6	5	3	2	3	5	6	3
1947	5	7	6	5	3	7	3	10	4	9	7	6
1948	6	9	9	2	6	5	2	5	1	10	10	11

1944 és 1948 között Bezdánban 210 egyházi és 266 polgári házasságkötés volt. Ezzel a problémával kapcsolatban idézek Horváth Gyula plébánosnak az 1945–1946 közötti időszokról szóló jegyzeteiből. „A szabad szerelmet rendjén

tartották. A templomi házasságot, a keresztséget, a templomba járást, a szent-ségekhez való járulást utáltatták. A vallásosság meg van bélyegezve. Az alkotmányban meg van a vallásszabadság, de vétségnek bélyegezik a vallásosságot. De meg is látszik a népen, különösen a fiatalságon, hogy az intelligenciáról ne is beszéljünk, a vallás iránti közömbösség. (. . .) Piszkálják a papokat nyilvános előadásokon. A házaseletet tönkreteszi a gyakori szétválás, összeállás, a pusztán csak polgári házasság. Minden téren züllik a nép. (. . .) Nem szabad a párttagoknak szentmisére járni, gyermekeiket megkeresztelni, házasságot kötni a templomban, a pappal érintkezni, hozzá járni. Ha ezt megteszik, bosszút állnak rajta. (. . .)”

A lakodalmakat egyre többen a hét közepén és szombaton tartották. 1948-ban a 76 lakodalom napok szerint így oszlott el: hétfőn 17,10, kedden 30,26, szerdán 17,10, csütörtökön 13,15, pénteken 3,93, szombaton 18,46 % kötött házasságot.

A körülmények ilyen alakulása után az egyház is alkalmazkodott a helyzethez. A XXIII. János pápa által 1962-ben összehívott II. Vatikáni zsinaton, amit VI. Pál pápa 1965-ben rekesztett be, olyan határozat született, hogy házasságkötés mindennap lehetséges, de a lakodalmat nagyböjtnben és adventben el kell hagyni. Az esküvőt meg lehetett tartani a szentmise keretében, sőt még szombaton is, mivel aki részt vett a szombati szentmisén, az tulajdonképpen eleget tett a heti szentmisén való részvételi kötelezettségének.

A mai jog szerint legtöbb országban nem léteznek tartják a csak kizárólag egyházi úton kötött házasságokat. Így van ez nálunk is. De az utóbbi évek legbonyolultabb problémáit a külföldön kötött házasságok okozzák. Ha csak a házasságkötési anyakönyveket nézzük, akkor az alábbi adatokat látjuk:

A házasságkötések száma évek és hónapok szerint
(egyházi adatok)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1995	-	1	2	-	-	2	2	3	2	1	-	-
1996	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	-	-
1997	1	-	-	1	1	-	1	2	2	2	-	-
1998	-	-	1	-	2	-	1	1	2	2	1	1
1999	-	-	-	4	3	-	-	3	4	1	-	-

(világi adatok)

1995	-	4	2	1	1	1	8	8	5	1	3	
1996	3	1	3	1	4	-	2	2	1	-	3	1
1997	-	1	-	1	1	3	1	6	7	2	1	-
1998	-	2	-	2	1	2	3	1	3	5	2	3
1999	-	1	2	3	4	-	2	7	5	2	2	1

A fenti táblázatok szerint az 1995-től 1999-ig terjedő időszakban Bezdánban 53 egyházi és 134 polgári házasságot kötöttek. A valóság azonban egészen más. A polgári házasságot kötők anyakönyvébe be vannak jegyezve például a külföldön kötött bezdániai házassági adatai is, amiről az ottani hatóságok értesítik az egybekelték szülőfalujának anyakönyvi hivatalát. Ezzel szemben a külföldi egyházi esküvők előtt a házasságot kötni szándékozók kiveszik a ke-

resztlevelüket, amelynek alapján a megkötött házasság után az illető egyházi hatóságok értesítik a keresztlevelet kiadó plébániát. Ilyen alapon a keresztlevelek anyakönyvébe idővel be lesz jegyezve minden hívő esetében az első áldozás, a bérálás, a házasságkötés és esetleg az elhalálozás dátuma is.

Ezért például az egyházi házasságot kötők anyakönyvébe 1997-ben csak 10 házasságkötés van bejegyezve, de ugyanakkor 14 házasságkötésről is érkezett értesítés külföldről, ami, mint említettem, külön van az egyháznál vezetve. Az abban az évben polgári házasságot kötők anyakönyvében 25 bejegyzett házasság szerepel.

Az 53 Bezdánban megkötött házasság közül hétfőn 2-t, kedden 3-at, szerdán 1-et, pénteken 6-ot és szombaton 4-et tartottak lakodalommal egybekötve.

Az 53 házasságkötés alkalmával 20 esetben helybeli magyarok, 8 esetben helybeli és vidéki magyarok, 17 esetben helybeli magyarok és helybeli horvátok, illetve szerbek, 8 esetben különböző helybeli és vidéki nem magyar nemzetiségű és római katolikus párok kötöttek házasságot. A vegyes házasságok a XX. sz. utolsó öt évében elérték a 32,07%-ot. A házasságkötők között volt egy 16 éves és két idősebb ateista lány is. A házasságot kötő férfiak átlagos életkora 28,6, a nőké 24,4 év volt. A legények átlag 20, a leányok 18 éves korukban házasodtak. A Magyarországra távozók vagy bezdáni vagy odaválósi magyar házastársat keresnek maguknak, Németországban pedig vagy bezdáni magyart vagy odaválósi német házastársat választanak.

IRODALOM

Bezdáni Helyi Iroda levéltára: Házassági anyakönyvek 1743–1999

Bezdáni Plébániahivatal levéltára: Házassági anyakönyvek 1896–1999

Balla Ferenc: Bezdán története a kezdetektől 1914-ig, Bezdán, 1993

Balla Ferenc: Bezdán története az I. világháború kezdetétől 1944. október 25-éig (kézirat).

Balla Ferenc, Balla István: Bezdán története a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetésétől (1944) a termelő parasztszövetkezetek felbomlásáig (kézirat).